

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบครั้งนี้ ได้ใช้แนวคิดในการศึกษา 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นสิ่งที่นำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้มีความยั่งยืนไปจนถึงรุ่นลูกหลานได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคน การมีส่วนร่วมนั้นไม่ใช่เพียงแต่การร่วมทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวหรือเป็นการร่วมในเชิงขอร้องให้มาร่วมเท่านั้น หากเป็นเช่นนั้นการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมจะไม่สามารถนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้มีความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

ชัยรัตน์ วงศ์ฟู (2545) ได้กล่าวถึง แนวคิดการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่บุคคล หรือองค์กร ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมดำเนินงานในกิจกรรมชุมชน โดยร่วมกันวางแผน ร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ในลักษณะของการเสียสละแรงงาน บริจาควัสดุสิ่งของ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และร่วมติดตามผลงาน โดยเกิดจากความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อกระทำการให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2534) ได้กล่าวถึง แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเกิดมาจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญาตระหนักรู้ และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น มนุษย์ไม่อาจจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่าง ๆ จากภายนอก เข้าไปในชุมชนนั้นด้วย การมีส่วนร่วมไม่ได้หมายความว่าความแคบ ๆ แต่การมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุน โครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญ อย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ด้วย

ประธาน ดั่งสิกบุตร (2538) ได้กล่าวถึง แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

- 1) ชุมชนพัฒนายั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาประชาชน ที่จะใช้ระบบนิเวศของตนเองภายใต้ขีดจำกัดอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความพยายามของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน
- 2) ต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเอง
- 3) องค์กรเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) การจัดการเรื่องทรัพยากรเพื่อความเหมาะสมกับการพัฒนา จะต้องผ่านการทำงานขององค์กรชุมชน การให้ข่าวสารสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การวิจัยและการศึกษาสภาพของชุมชน การติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

สมควร สุรภพิศิษฐ์ (2542) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร ได้ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแผน ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะการเสียดุลแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และร่วมติดตามผลงานด้วยความสมัครใจเพื่อพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีขั้นตอนการมีส่วนร่วมดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผน
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
- 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

แก้วสรร อติโพธิ (2540) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีการบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่นที่สามารถยอมรับสิทธิตามกฎหมายในกระบวนการได้ส่วนสาธารณะ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร

2.1.1 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

อนงศ์รัตน์ เพชรสัมฤทธิ์ (2540) ได้รวบรวมขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและวางแผนป้องกันหมายถึงการตัดสินใจว่าจะอะไรคือปัญหาของตน อะไรคือสาเหตุและจะแก้ไขปัญหายังไง โดยกำหนดแนวทางแก้ไขพร้อมกันไปด้วย

2) การมีส่วนร่วมการปฏิบัติตามแผนป้องกันรักษาหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกันตามวิธีทางและแนวทางให้เป็นที่ไปตามโครงการและแผนที่กำหนดขึ้น

3) การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาซึ่งเกิดจากกิจกรรม หรือการดำเนินการของชุมชน

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เป็นการดำเนินการทำงานของตนและสภาพการณ์ภายนอก

ลักษณะการมีส่วนร่วมเกิดจาก

- 1) การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องต้นหรือเบื้องล่าง
- 2) การจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ หรือบังคับ
- 3) ช่องทางการมีส่วนร่วมเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

- 1) ปัจจัยทางชีวภาพ-กายภาพ
- 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
- 3) ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม
- 4) ปัจจัยทางการเมือง
- 5) ปัจจัยทางประวัติศาสตร์

ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมนักวิจัยมักจะมองในแง่การร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิดร่วมวางแผน และร่วมกันทำงานหรืออาจจะมองให้แง่หนึ่งของการเน้นการมีส่วนร่วมในการคิดร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบ ด้านวัตถุและเงิน แม้ว่าจะยังจำเป็นอยู่ โดยภาพรวมก็ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนานั้น จะต้องเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขจัดแก้ไข และสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 5) ร่วมหรือปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัตินโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งภาครัฐบาล และเอกชน ให้ใช้ประโยชน์ต่อไป

สำหรับขั้นตอนที่ประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วม เจมส์ คี บีนทง (2526) กล่าวว่าขั้นตอนที่ประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการร่วมคิดถึงสภาพที่เป็นอยู่ว่า มีอะไรเดือดร้อนบ้าง และมีสาเหตุมาจากอะไร การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน นับตั้งแต่วิเคราะห์หาสาเหตุ การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พิจารณาทางเลือกและแนวทางแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ความสำเร็จหรือความล้มเหลวเป็นระยะๆ แล้วดำเนินการแก้ไข

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

- 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ
- 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน
- 3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การมี

ส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง การจูงใจให้มีการมีส่วนร่วมเกิดขึ้น โดยสมัครใจ การมีส่วนร่วมในองค์กร

4) ช่องทางที่การมีส่วนร่วมเกิดขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกบุคคลหรือผ่านกลุ่ม การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

5) ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม

6) ขอบข่ายกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน

2.1.2 ผลต่อการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนควรพิจารณาการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 นัย คือ (John M. Cohen and Norman T. Uphoff, 1977)

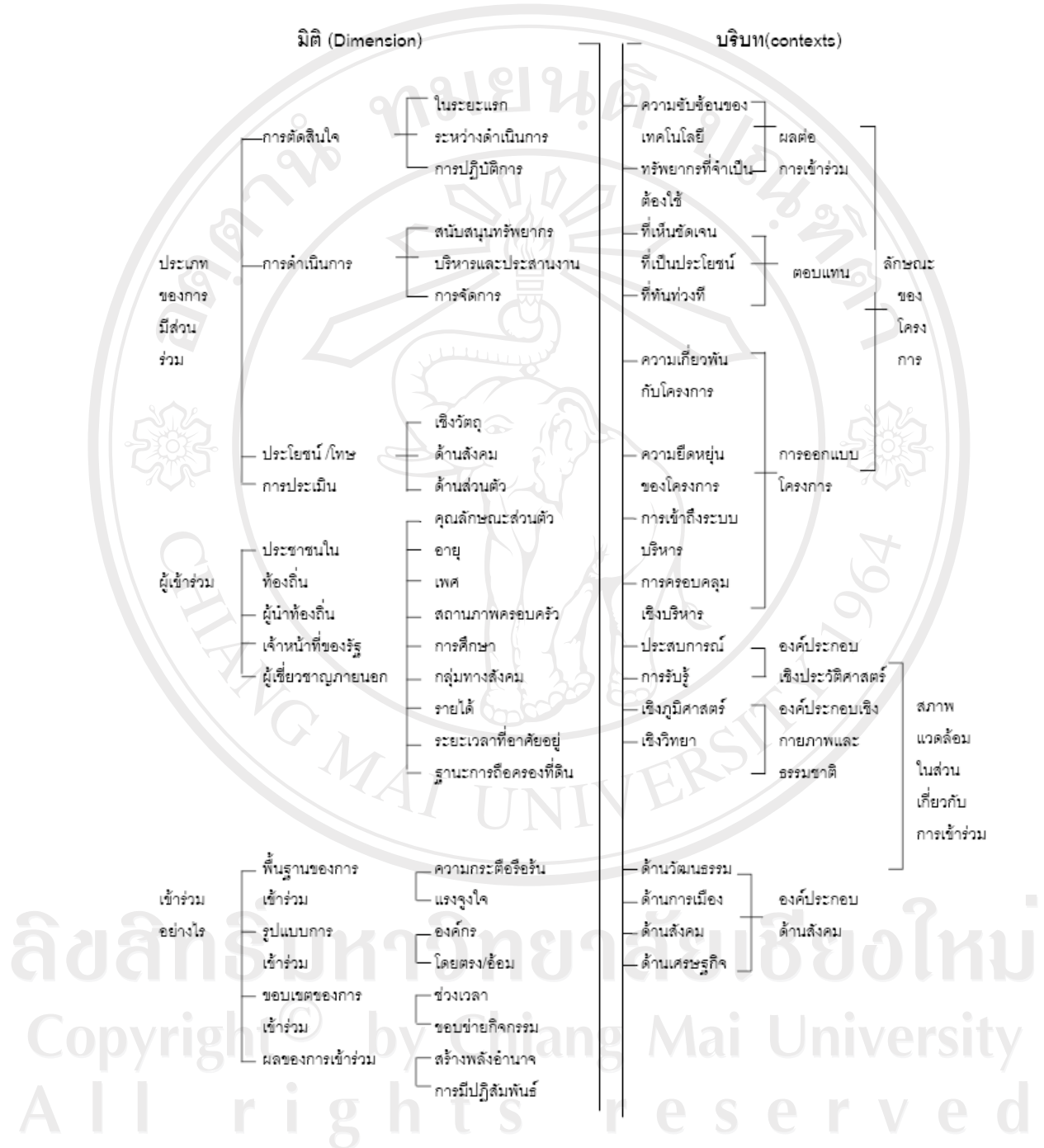
1) มิติการมีส่วนร่วมและบริบทหรือสภาพเงื่อนไขสถานการณ์สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมสำหรับในแง่บริบท ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการมีส่วนร่วม อาจเป็นบุคคลภายในหรือภายนอกหมู่บ้านก็ได้ และประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้มีส่วนร่วม วิธีการเข้าร่วมพิจารณาจากสาเหตุของแรงจูงใจ ลักษณะการร่วม ขอบเขตระยะเวลา หรือลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วม ตลอดจนผลของการเข้าร่วม

ส่วนในแง่บริบทหรือเงื่อนไขสภาพแวดล้อม John M. Cohen and Norman T. Uphoff ได้พิจารณาจากสภาพแวดล้อมแง่ตัวโครงการ ได้แก่ ส่วนที่นำเข้า ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับรูปแบบของโครงการ และจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งกระทบกิจกรรม ได้แก่ สภาพแวดล้อมในอดีต ตลอดจนประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม (วัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ) ซึ่งมีส่วนทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมหรือไม่ ในการพิจารณาภายในชุมชนของตนเอง

กรอบสำหรับการบรรยายและวิเคราะห์ภาวะแวดล้อมและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การมีส่วนร่วมของประชาชน John M. Cohen and Norman T. Uphoff (1977) ได้เสนอการมีส่วนร่วม ZA Basic Frame for Describing and Analyzing Participation ดังรูป 1

รูป 1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ที่มา: John M. Cohen and Norman T. Uphoff, 1970: 241

จากรูป จะเห็นว่าสิ่งที่ประชาชนจะมีส่วนในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้นเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ในหลาย ๆ ด้าน มิใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น จากรูปข้างต้น ยังจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ก็เป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชน

โดยสรุปแล้ว ปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นแก่ประชาชนที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ ความรู้สึก ความคาดหวัง และความต้องการที่จะผลักดัน และปัจจัยภายนอก คือ แรงเสริมที่ช่วยกระตุ้นให้ปัจจัยในตัวบุคคล เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น คือ รางวัลตอบแทน สภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

2.1.3 ปัญหาและข้อจำกัดของการมีส่วนร่วม

เจมส์ คี บีนทอน (2526) ได้กล่าวว่า เจ้าหน้าที่และระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 2 ด้าน คือ

1) ปัญหาเกี่ยวกับตัวประชาชนภายในชนบทเองถึงความเป็นปัจเจกบุคคล นอกจากนั้นยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์หรือพึ่งพาคู่คิดภายนอกจนเกินไป คู่ถูกฐานะของตนเอง เลือคนผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้

2) ปัญหาเกี่ยวกับตัวของเจ้าหน้าที่และระบบราชการ ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะดังนี้

- นโยบายในระบบราชการมักจะมาจากเบื้องบน
- การจัดสรรงบประมาณทำมาจากส่วนกลาง คำนึงถึงเฉพาะกิจกรรมที่

ส่วนกลางกำหนด

- ระบบราชการและเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ขาดประสานงานและรับปฏิบัติ

เฉพาะนโยบายหลักของหน่วยงาน

- ความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย มักจะเชื่อว่าตัวเองมีฐานะสูงกว่า

ประชาชนในชนบท

- เจ้าหน้าที่ของรัฐชอบทำงานในสำนักงาน
- ระบบราชการใช้การให้ทุนให้โทษทำตัวให้พอใจแก่ ผู้บังคับบัญชามิได้

ปฏิบัติงานเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นตัวขัดขวางการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนของตนเอง การไม่กระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน และโครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครองและการบริหาร รวมถึงระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทย

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

สุรเดช มณีพราย (2545) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการไว้ว่า การจัดการหมายถึง ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้งานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำและไม่อาจประสบความสำเร็จจากการแยกกันทำให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี การจัดการถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดประสิทธิผลและประสิทธิภาพขององค์กรโดยตรง

ลักษณะของการจัดการประกอบด้วย

- 1) เป็นกระบวนการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น
 - 2) มีจุดมุ่งหมายของการใช้ทรัพยากร
 - 3) มีคณะบุคคลร่วมมือร่วมใจกับดำเนินการ
 - 4) เป็นกิจกรรมที่มีการวางแผน การจัดการองค์การ การควบคุม การอำนวยการ
 - 5) มีผู้จัดการที่มีความรู้ ความสามารถ
 - 6) ต้องอาศัยทรัพยากรต่างๆมาดำเนินการ
- หลักการจัดการควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 1) หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบายขององค์กร
- 2) หลักการวางแผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- 3) หลักการจัดองค์กรเพื่อแบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบ
- 4) หลักการควบคุมเพื่อให้ดำเนินงานเป็นไปตามแผนและวัตถุประสงค์
- 5) หลักประสิทธิภาพ คือ การทำงานต้องให้ได้ประโยชน์สูงสุด
- 6) หลักความเป็นธรรม
- 7) หลักความซื่อสัตย์
- 8) หลักการปรับปรุงแก้ไข
- 9) หลักการนำเอาความสามารถของผู้ร่วมงานมาใช้

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการดำเนินการตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีส่วนให้ประโยชน์ตามความต้องการของมนุษย์ขั้นต่ำ หรือมากกว่าในอนาคต

คำนิยามนี้ส่วนที่มีความสำคัญสิ่งก็คือ การจัดการสิ่งแวดล้อม เน้นคำว่า กระบวนการให้เห็นอย่างเด่นชัด อีกประการหนึ่ง ก็คือ กำหนดให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้นเป็นจุดเด่นของการกระบวนการ กล่าวคือ ไม่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้นโดยชี้ให้เห็นว่า ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย

“การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการดำเนินการอย่างมีระบบในการจัดการให้ทรัพยากรธรรมชาติสนองความต้องการของมนุษย์ ด้วยการสร้างกลไกควบคุมโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไป”

ที่กล่าวมาแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และศิลปะศาสตร์ร่วมกัน การใช้ศาสตร์ทั้งสองแขนงนี้ สามารถทำให้การจัดการ หรือการดำเนินการต่อสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ หรือมากกว่าหนึ่งที่อยู่รวมกัน ให้อยู่ได้และสร้างผลิตผลได้ โดยปราศจากการเกิดความเสื่อมโทรมแม้ว่าจะเป็นที่เข้าใจอย่างดี แต่ถ้าขาดศิลปะแล้วอาจทำให้เกิดปัญหาได้ ที่สำคัญยิ่งก็คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นสาขาของศาสตร์แขนงหนึ่งที่อาศัยสหสาขาวิชาเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ และทักษะในการที่มนุษย์จะมีส่วนพัวพันกับสิ่งแวดล้อม โดยมีให้สิ่งแวดล้อมเกิดปัญหาแต่อย่างใด หวังให้มนุษย์ได้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใช้ตลอดเวลา

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ประสบความสำเร็จ ประเด็นสำคัญมิได้อยู่ที่การจัดการสิ่งแวดล้อม แต่อยู่ที่จัดการมนุษย์ โดยปกติปัญหาสิ่งแวดล้อมหากเกิดขึ้นตามสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จะมีการปรับฟื้นคืนสภาพได้เองโดยมนุษย์ไม่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและใช้เวลาค่อนข้างสั้น ตรงกันข้าม สำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมหากเกิดขึ้นจากการกระทำโดยน้ำมือของมนุษย์มักจะเป็นสภาพปัญหาที่มีความรุนแรง การบำบัดฟื้นฟูก็ทำได้ยากและโดยปกติจะใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูให้คืนสภาพดังเดิมได้ค่อนข้างยาวนาน และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง ประเด็นที่กล่าวนี้ ไม่ได้มีความต้องการที่จะชี้ให้เห็นเพียงว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ต้องอาศัยการจัดการทั้งตัวมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญเป็นพิเศษที่ การจัดการมนุษย์ หากเราไม่สามารถจัดการมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจิตสำนึก ความตระหนัก ความรู้สึกรับผิดชอบต่อสมบัติสาธารณะและส่วนรวม หรือความห่วงใยในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แล้วก็อย่าหวังเลยว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมจะ

บังเกิดผล หลักการอีกประการหนึ่งที่ขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน คือการมีส่วนร่วมของทุกคน หลักการนี้อยู่บนพื้นฐานของความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนบนพื้นโลกต่างล้วนได้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น แม้จะมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ ดังนั้นเมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมแม้เราจะมิได้เป็นผู้สร้างหรือผู้ก่อให้เกิดปัญหาโดยตรง เราก็ควรต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โลกเรามีเพียงหนึ่ง (One World) ผลกระทบที่เกิดบนพื้นโลก ณ ที่ใดก็ตาม ย่อมมีผลกระทบส่งต่อกันไปทั่วโลก การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมบนพื้นโลกจะทำได้ในลักษณะของกรรมใดใครก่อนคนนั้นก็แก้ปัญหาเองต่อไปไม่ได้อีกแล้ว ทุกคนต้องร่วมมือ ร่วมแรงและร่วมใจกันเพื่อจรรโลงโลกของเราซึ่งมีเพียงหนึ่งเดียวนี้ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป หลักการประการสุดท้ายสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน คือการใช้วิธีการจัดการแบบบูรณาการ (มนัส สุวรรณ : 2540)

2.2.1 ความสำคัญของทรัพยากรแหล่งน้ำ

น้ำจืดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ การบริโภค การสุขภาพ การเกษตร การอุตสาหกรรม การพัฒนาเมือง การจับปลา การขนส่ง การนันทนาการ และกิจกรรมอื่นๆ ของมนุษย์ น้ำจืดยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ธรรมชาติสามารถกระทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์

ในหลายส่วนของโลก แหล่งทรัพยากรน้ำจืดกำลังถูกทำลายลง เกิด มลพิษเพิ่มขึ้น และเกิดความขาดแคลนโดยทั่วไป โดยมีสาเหตุมาจากการบำบัดน้ำโสโครก และของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่เหมาะสม การสูญเสียแหล่งต้นน้ำลำธาร การตัดไม้ทำลายป่า และวิธีการเกษตรที่ไม่เหมาะสม โดยมีการปล่อยยาฆ่าแมลงและสารเคมีอื่นๆ ลงสู่แหล่งน้ำ นอกจากนี้การก่อสร้างเขื่อน การผันน้ำจากแหล่งน้ำ และการชลประทาน ยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณน้ำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต และระบบนิเวศแหล่งน้ำ (Aquatic Ecosystem)

2.2.2 ประชาชนกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

ชูศักดิ์ วิทยาภัก (2538) กล่าวว่า แนวความคิดดั้งเดิม ที่ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายในรูปแบบของสถาบันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีผลทำให้การกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีเพียง 2 วิธี คือ การจัดการในรูปแบบของกรมสิทธิของรัฐ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยระบบตลาด (กรมสิทธิเอกชน) ซึ่งในทางปฏิบัติการจัดการทรัพยากร โดยรัฐ และโดยระบบตลาดยังมีจุดอ่อนอยู่หลายประการ ในขณะที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกได้ ปรากฏว่ามีหลายกรณีที่ชุมชนได้ใช้ระบบสถาบันท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนมาเป็นเวลาช้านาน

นักวิชาการกลุ่มนักสังคมศาสตร์ ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร โดยใช้ศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และระบบศีลธรรมในความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนกับการใช้ทรัพยากร และให้ความสำคัญแก่ความเป็นชุมชนนิยม (Communitarianism) และการมีปฏิสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยเชื่อว่าจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการกลุ่มนี้ดูเหมือนจะปฏิเสธความจริงที่ว่า ในปัจจุบันนี้ชุมชนท้องถิ่นถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ใหญ่กว่าขึ้นไป และถูกผนวกรวมเข้าในกระแสของระบบเศรษฐกิจโลกกลุ่มแนวนี้ ก่อให้เกิดการแบ่งแยกชุมชนท้องถิ่นออกเป็นคนละขั้วกับรัฐ ทำให้มองข้ามความเป็นไปได้ที่จะให้มีระบบการจัดการร่วมกัน (Co-management) ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐ

การจัดการทรัพยากร เมื่อพิจารณาในแง่ของระบบกรรมสิทธิ์แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นโครงสร้างของสิทธิ์และหน้าที่ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรชนิดใดชนิดหนึ่ง และความสัมพัทธ์ระหว่างคนในสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพยากรนั้น ๆ (Bromley, 1989) สถาบันทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ หรือระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน (Communal Rights) ซึ่งเป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่ใช้ชุมชนและความเป็นชุมชนเป็นพื้นฐาน ซึ่งในระบบนี้กลุ่มบุคคลที่เป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกันมีสิทธิ์ที่ติดกัน

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นกับระบบการจัดการทรัพยากรแบบกรรมสิทธิ์ร่วม ก็คือ การใช้เปล่า (Free Rider) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สมาชิกของชุมชนละเลยความรับผิดชอบในการทำประโยชน์ต่อชุมชน หรือละเมิดกฎระเบียบที่ควบคุมการใช้ทรัพยากร โดยคิดหวังว่าคนอื่นคงจะปฏิบัติตามกฎอยู่แล้ว การที่คนมีพฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้นมาจากแนวคิดที่ว่า โดยปกติแล้วคนทั่วไปมักจะเห็นแก่ประโยชน์ของตนไว้ก่อน สถานการณ์เช่นนี้เชื่อว่าจะนำไปสู่ความวิบัติร่วมกันอย่างที่ Hardin (1968) เรียกว่าเป็น “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรรวม” อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญของปัญหาอยู่ที่การแยกแยะให้ชัดเจน ระหว่างการจัดการทรัพยากรโดยระบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Common Property) กับระบบเปิดเสรี (Open Access) หรือไม่มีกรรมสิทธิ์ กล่าวคือ ปัญหาของระบบเปิดเสรีเกิดมาจากการไม่มีข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากร ใครมาก่อนได้ก่อน (First Come First Served) เป็นระบบเมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา ในขณะที่ปัญหาของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมมักจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างภายในกลุ่ม อันเกี่ยวกับสิทธิในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งมีข้อห้ามและกฎระเบียบของกลุ่มหรือชุมชนควบคุมอยู่ ความสับสนหรือเข้าใจว่า ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมคือ ระบบเปิดเสรี ทำให้กลุ่มผู้ที่ยึดถือตามคำอุปมาอุปไมยของ Hardin ไม่ให้ความสนใจในศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านในกันร่วมมือกันของสมาชิกเพื่อก่อตั้งระบบการตรวจสอบในการใช้ทรัพยากร ตลอดจนการออกกฎ ข้อบังคับ

และบทลงโทษ ซึ่งมีความหลากหลายออกไปตามสภาพแวดล้อมและรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนหมู่บ้านของแต่ละชุมชน

การนำเอาระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ มาใช้ในการจัดการทรัพยากรเป็นไปอย่างกว้างขวาง ในหมู่ประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่หลังยุคอาณานิคม อย่างไรก็ตาม นักวิเคราะห์ชี้ให้เห็นผลว่าที่ตามมามีได้เป็นไปอย่างที่ปรารถนาในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาติ ในทางตรงข้ามกลับเป็นการจำกัดบทบาทและศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระบบกรรมสิทธิ์ร่วมที่ดำเนินมาช้านานแล้ว จึงเกิดสภาพการณ์ที่ทำให้ประชาชนกลายเป็นศัตรูของทรัพยากรธรรมชาติ และก่อให้เกิดสภาพไร้กฎหมาย (Lawlessness) ในรัฐที่อ่อนแอ (Bromley, 1991)

ชุมชนบ้านเมืองประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อยสองประการ คือ ประการแรกเป็นหน่วยทางพื้นที่ (Geographical Unit) ประการที่สองเป็นหน่วยทางสังคม (Social Unit) ทั้งสององค์ประกอบมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน หมู่บ้านจึงเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ทางสังคม ที่จะต้องมีทั้งขอบเขตทางธรรมชาติ (Natural Boundaries) และขอบเขตทางสังคม (Social Boundaries)

ชุมชนหมู่บ้านในบริบทของการจัดการทรัพยากรส่วนรวมนั้นสิ่งที่สำคัญที่ถือว่าเป็นกลไกในการควบคุมการใช้ทรัพยากร คือ สถาบัน (Institution) ซึ่งในที่นี้หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อตกลง ซึ่งสังคมสร้างขึ้นมา เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนกับทรัพยากร แปรเปลี่ยนผลประโยชน์นั้นมาอยู่ในครอบครอง และจากการครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ (Bromley, 1989)

เมื่อคนในชุมชนต้องพึ่งพิงทรัพยากรในท้องถิ่นร่วมกัน เพื่อเศรษฐกิจและความ มั่นคงของวิถีการดำรงชีพ ทุกคนจะได้รับผลกระทบร่วมกันจากการกระทำของสมาชิก ดังนั้น เมื่อแต่ละคนจะทำอะไรจึงต้องนึกถึงคนอื่น ๆ ด้วยว่า คนอื่นเขาทำอย่างไร กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร เหล่านี้ถูกผูกพันเข้าด้วยกันด้วยสายใยของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน トラบใดที่ทุกคนต้องใช้ทรัพยากรส่วนรวมนั้น นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางกายภาพของระบบทรัพยากรธรรมชาติจะยังคงอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรออกมาจะมีผลบังคับใช้สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงก็คือ แบบแผนการใช้และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น ปัญหาที่ทุกคนในชุมชนเผชิญอยู่ ก็คือ ทำอย่างไรจะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่ต่างคน ต่างมุ่งใช้ทรัพยากร ไปสู่สภาวะการณ์ที่ทุกคนยอมรับเอากันร่วมมือประสานงานกันในการใช้ทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และลดความเสียหายที่จะเกิดจากการมุ่งกอบโกยทรัพยากร กลไกที่สำคัญคือการจัดการเกี่ยวกับสถาบัน (Institutional Arrangement) แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าต้องมีการจัดตั้งองค์กร (Organization) ขึ้นมาก่อน แต่ต้องเริ่มที่การจัดการ (Organizing) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการส่วนองค์กร

ถือว่าเป็นผลของการจัดการมากกว่า ตัวองค์กรที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกันในระดับของการเป็นสถาบัน ซึ่งขึ้นอยู่กับการยอมรับของคนในสังคมนั้น ๆ

จากแนวความคิดของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนเกิดความรู้สึก และความต้องการเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสามารถขยายเครือข่ายในเขตพื้นที่ต่าง ๆ

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำ จากการรวบรวมและทบทวนเอกสารงานวิจัยพบว่ามีผู้ทำการศึกษารื่องทำนองนี้เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง และมีลักษณะเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานศึกษาค้นคว้าแบบอิสระของผู้ศึกษาเท่านั้น การรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็เพื่อนำหลักการ วิธีการต่าง ๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้ มาทำการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ กับการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระของผู้ศึกษา

ัญญา จันท์เกตุ (2548) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรับปรุงภูมิทัศน์ชายกว้านพะเยา ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภูมิทัศน์ค่อนข้างน้อย โดยส่วนใหญ่ที่เข้าไปมีส่วนร่วมคือ ขั้นตอนการใช้ประโยชน์ ส่วนการกำหนดนโยบายกลุ่มตัวอย่างไม่มีส่วนร่วม สาเหตุที่ทำให้ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

- 1) กลุ่มที่มีรายได้ต่างกันจะมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภูมิทัศน์ที่แตกต่างกัน
- 2) บทบาทการเป็นสมาชิกในกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ที่ต่างกัน จะมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานและการประเมินผลที่ต่างกัน
- 3) กลุ่มที่มีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมมีส่วนร่วมมากกว่าที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่
- 4) กลุ่มที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ต่างกัน จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การใช้ประโยชน์และการประเมินผลที่ต่างกัน

กลุ่มตัวอย่างระบุว่า ต้องการที่จะมีบทบาทมากขึ้นในการมีส่วนร่วมปรับปรุงภูมิทัศน์และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกว้านพะเยา นอกจากนี้งานวิจัยของ วิจัย สุกญา (2541) ที่ได้ทำการศึกษารื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูภูมิทัศน์ดั่งสองฝั่งแม่น้ำปิง ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ด้านความคิดเห็นการฟื้นฟูภูมิทัศน์ดั่งสองฝั่งแม่น้ำปิง ประชาชนส่วนมาก

ยินดีให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน แต่ทุกหน่วยงานราชการต้องช่วยกันทำ มีความต้องการเข้ามีส่วนร่วมฟื้นฟูภูมิทัศน์ตลิ่งสองฝั่งแม่น้ำปิงของประชาชน ปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้แก่ (1) ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนได้แก่ระยะเวลาของการตั้งบ้านเรือนพักอาศัยอยู่ใกล้เคียงกับแม่น้ำปิง ไม่มีผลต่อความคิดเห็นและการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนพักอาศัยอยู่ใกล้พื้นที่ตลิ่งที่เทศบาลฟื้นฟูภูมิทัศน์ไปแล้วกับกลุ่มประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ตลิ่งที่ยังไม่ได้ฟื้นฟูภูมิทัศน์ มีความคิดเห็นและการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมแตกต่างกัน ประชาชนที่รับรู้ประโยชน์จากการฟื้นฟูภูมิทัศน์ตลิ่งแม่น้ำปิงมากน้อยหรือน้อย ไม่มีผลต่อความคิดเห็นและการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วม (2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การมีอิสรภาพ มีความสามารถ มีความเต็มใจและมีโอกาส เป็นปัจจัยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น แสดงการตัดสินใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนการมีเวลาว่างจากงานประจำ การพัฒนาที่ไม่ต้องเสียเงิน หรือเสียเงินเล็กน้อย การรับรู้นโยบายการพัฒนา การรับรู้ข่าวสารการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเข้าร่วมพัฒนาจะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อหน้าที่การงาน และมีการยกย่องผู้พัฒนา จะเป็นปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมได้สำเร็จมากที่สุด

สมภพ คชินธนนันท์ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของข้าราชการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ศึกษาเฉพาะข้าราชการสาย ข สาย ค และผลการวิจัยพบว่า 1) ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์ดี แต่มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยอยู่ในเกณฑ์น้อย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์เชิงลบ 3) ระยะเวลารับราชการที่ต่างกันไม่มีส่วนทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แตกต่างกัน ทำนองเดียวกันการได้รับประโยชน์หรือผลกระทบในการจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แตกต่างกัน และข้าราชการที่มีหน้าที่หรือลักษณะงานต่างกันก็ไม่มีส่วนทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยต่างกันด้วย เช่นกัน

พิทูล ตัจจามรรค (2546) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลนครลำปาง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 40 - 50 ปี สถานภาพสมรสแล้วมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้เฉลี่ย 57,600 บาทต่อปี ส่วนใหญ่ไม่มีสถานภาพทางสังคมหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลนครลำปาง กิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุด คือการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกเทศบาลและ

นายกเทศมนตรี ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมที่ประชาชนเห็นด้วยมากที่สุดคือ ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้นและต้องการพัฒนาชุมชนของตนเอง

สุรรัตน์ ภูวณศิลป์ (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าเจ้าหน้าที่สาธารณสุขส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาอุปสรรคที่พบคือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนไม่ได้เข้าร่วมประชุม วางแผนดำเนินการ เนื่องจากมีวิถีจำกัด ไม่ได้มีส่วนร่วมสมทบเงิน เนื่องจากไม่มีเงินเดือนชัดเจน และเกรงกลัวอิทธิพลท้องถิ่น นอกจากนี้รัฐยังไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณให้อย่างเพียงพอ และขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ

จักรกฤษ พานิชกุล (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีบทบาทความเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการคัดเลือกและจัดตั้งคณะกรรมการการชุมชนและจัดประชุมร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน มีการดำเนินการจัดการแก้ปัญหาาร่วมกัน แต่เป็นการดำเนินการกันเองภายในชุมชน บทบาทการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จึงไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน

ศรีปริญญา ฐปกระจำง (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชนบท ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยลักษณะการมีส่วนร่วมวางแผนโครงการและร่วมปฏิบัติงาน จะมีมากกว่าการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คือ ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ระยะในเขตตำบลปัจจุบัน และความคิดเห็นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วนเพศอายุ ระดับการศึกษา ภูมิภาคเขตปฏิบัติงาน และการติดตามข้อมูลข่าวสารสิ่งแวดล้อมไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

แสวง ชัยวรรณเสถียร (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามคลองแม่ข่า เทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า 1) ประชาชนที่อาศัย

บริเวณรอบคลองแม่ข่ามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมคลองแม่ข่าในระดับต่ำ 2) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ ตำแหน่งในชุมชน และรายได้ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมคลองแม่ข่า ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ อาชีพ ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมคลองแม่ข่า 3) ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าของที่พักอาศัย การมีเอกสารสิทธิ์การครอบครองที่ดิน ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน และการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณคลองแม่ข่าที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมคลองแม่ข่าต่างกัน

พัชรี ออหาญ (2538) ได้ทำการศึกษาในเรื่องการปรับตัวขององค์กรเพื่อการชลประทานท้องถิ่นต่อกระบวนการแทรกแซงระบบสาธารณะของรัฐในการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำปิงตอนบน โดยศึกษาในพื้นที่บ้านป่าจี้ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า แม้มีการเข้าแทรกแซงจากรัฐหรือกลุ่มอำนาจอื่น ๆ แต่ชุมชนก็มีการปรับตัวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงในการใช้น้ำของชุมชน โดยชุมชนมีการปรับตัวและแสวงหาทางออกในหลาย ๆ วิธีร่วมกันซึ่งได้แก่ การร่วมแบ่งน้ำพื้นที่เพาะปลูกหรือในบางพื้นที่ใช้ วิธีการปรับเปลี่ยนตารางการเพาะปลูกพืชพันธุ์ให้สอดคล้องกับการปล่อยน้ำของเขื่อนหรือในบางพื้นที่มีการปรับตัวเพื่อพึ่งตนเองของชาวนา กล่าวคือ มีการขุดเจาะบ่อบาดาลเพื่อสูบน้ำใต้ดินมาใช้ หรือในบางรายขุดสระบ่อน้ำซับขึ้นมาใช้ในขณะรอการปล่อยน้ำของเขื่อน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการปรับตัวของโครงสร้างองค์กรคือ เปิดโอกาสให้ประชาชนในตำบลมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติมากขึ้น เป็นสร้างความสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรภายในตำบลของตนได้โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐบาลซึ่งเป็นการลดการแทรกแซงจากรัฐบาลทางอ้อม เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนอย่างยั่งยืน

เฉลิมชัย ปัญญาดี และคณะ (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผลการศึกษาพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีเจตคติที่ดีมากต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะในประเด็น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การท่องเที่ยวของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการใช้บริการการท่องเที่ยวชุมชน อย่างไรก็ตามยังพบว่าผู้เข้าโครงการบางส่วนมีเจตคติในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ ในประเด็นเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

จากการรวบรวมและทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบถึงหลักการจัดการจัดการสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ปัญหาและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมนอกจากนี้ทำให้ทราบถึงรูปแบบและขอบเขตการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีลักษณะอย่างไรและเป็นไปในทิศทางใด โดยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาจะถูกใช้เป็นแนวการวิเคราะห์การศึกษาในครั้งนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved